

הרב ישראל דנדרוביץ

זהב הארץ ההיא

בין שבחיה של ארץ ישראל מציינת התורה גם את אוצרות הטבע החבויים בה – "ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת" • במאמר זה, ננסה לברר: האם נשתבחה הארץ גם באוצרות הזהב? • נחשוף, כי בירור עובדה זו במחלוקת קדמונים שנוי; נגלה, כי קיומו של זהב אינו בהכרח מעלה למקום המצא; נעמוד על מקור עושרו של כלבא שבו, ואף נצא עם מוסר השכל מאלף • ארץ זבת זהב?

אוצרות טבע בארץ ישראל

רק לאחרונה ממש סערה הארץ אודות התגלית המרשימה לפיה נמצאו בגבולות הארץ מרבצים ענקיים של גז טבעי, כמויות מסחריות המוערכות בשווי עצום של מיליוני דולרים. תגלית זו העלתה לדיון את השאלה עתיקת היום: האם קיימים בארץ ישראל אוצרות טבע נוספים שעדיין לא התגלו? במאמר זה נתמקד בפן אחד מתוך ההיבטים השונים הקיימים לשאלה רחבה זו, והוא: קיומו של הזהב בארץ ישראל – האם נמצא בעבר זהב בארץ ישראל, והאם קיים פוטנציאל למצוא זהב בעתיד?

ברור שבסיס היציאה לשאלת הזהב בארץ ישראל הוא דברי הפסוק בו משבחת התורה את ארץ ישראל ומפליאה באוצרות הנמצאים בה (דברים ח ט): **"לא תחסר כל בָּה אָרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְּרֶזֶל וּמַהֲרֶיהָ תַּחצֹב נְחוֹשֶׁת"**.

על פניו נראה שדברי התורה נאמרו בצורה גורפת ומוחלטת: ארץ אשר לא תחסר כל בה! בארץ ישראל ישנם את כל סוגי אוצרות הטבע ואחת מהנה לא נעדרה. התורה אכן ממשיכה ומפרטת שתי מתכות ספציפיות: ברזל ונחושת, אך יש לומר שאין אלו אלא דוגמאות מתוך שלל אוצרות הטבע הקיימים בה. ועוד ייתכן שהתורה הדגישה דווקא את מתכות אלו עקב הריבוי העצום שבו הם מצויים בארץ ישראל – כמות יחסית גדולה יותר משאר המתכות. כך שאין זה שולל קיומם של מתכות אחרים כמו הזהב.

וכעין ראייה לדבר הוא מהמציאות שבה אנו פוגשים בארץ ישראל סוגים שונים ונוספים של אוצרות טבע, מינרלים ופוספטים ועוד, ולמרות שהדבר אינו מפורט בכתוב במפורש. כך שקרוב לומר שבתוך שלל אוצרות הטבע שבארץ ישראל גם יכול להימצא מתכת הזהב.

מצד שני ייתכן כי אכן לא חסר בארץ ישראל כל דבר שהוא הכרחי לחיים פשוטים ורגילים, אולם מתכת הזהב שהיא בבחינת מותרות וצרכי תפנוקים – אין מקומה בארץ ישראל.

– לא חפץ הכתוב לפאר ולקלס את ארץ ישראל בדבר שאינו זקוק במישרין לחיים פשוטים וטובים.

ייבוא הזהב מארצות אחרות

ראייה נוספת על אי קיום הזהב בארץ ישראל מביא הרד"ל מהייבוא המאסיבי של הזהב אותו אנו מוצאים אצל שלמה המלך, מה שמעיד לכאורה כי מתכת זו לא הייתה מצויה בארץ ישראל; וכן מכך שלאורך ההיסטוריה הזהב אינו מוזכר בקשר ליישוב הארצישראלי:

"וכן בשלמה לבניין הבית מזכיר שהיו מביאים לו זהב מאופיר באניות תרשיש, ומה שהביאה לו מלכת שבא ואנשי התרים וסוחרים ופחות ומלכים (מלכים א' י, ודה"ב ט) ולא הוזכר דבר מה שהוציא זהב מארץ ישראל עצמה.

וכן ביחזקאל [נאמר (כז יב-כב): "תְּרִשִׁישׁ סְחֹרְתָךְ מֵרֵב כָּל הוֹן בְּכֶסֶף בְּרָזֶל בְּדִיל וְעוֹפֶרֶת נָתַנוּ עֲזָבוֹנֶיךָ... יְהוּדָה וְאַרְץ יִשְׂרָאֵל הֵמָּה וְכָלֶיךָ בְּחֹטִי מְנִית וּפְגַם וּדְבַשׁ וְשֶׁמֶן וְצִירֵי נֶתְנוּ מֵעֶרְבֶךָ... רֶכְלִי שָׂבָא וְעֵמֶה הֵמָּה וְכָלֶיךָ בְּרֹאשׁ כָּל בָּשָׂם וְכָל אֶבֶן יָקָרָה וְזָהָב נָתַנוּ עֲזָבוֹנֶיךָ", ונמצא כי] הזכיר תרשיש סחורתך בכסף, ורכלי שבא וזהב נתנו בעזבוניך, וביהודא וארץ ישראל הזכיר 'חטי מנית' ולא כסף וזהב".

ואת ראייה זו הרד"ל עצמו מסייג שכן ניתן לומר שמעט זהב עדיין היה בארץ ישראל, אך לא היו מהזהב כמויות כה גדולות באופן שיכלו לאפשר מסחר רחב היקף, מה שגם לא איפשר לשלמה המלך להסתמך על ייצור הזהב המקומי לצורך בניין בית המקדש, ולכן הוא חייב לפנות אל עבר ייבוא זהב מארצות אחרות.

מעט זהב בוודאי היה

אך מצד שני מוכיח הרד"ל שמוכרחים אנו לומר בוודאות שמעט זהב היה מצוי בארץ ישראל, שכן המדרש (קהלת רבה ב ב) מספר על הקיסר אדריינוס שחיק טמיא שהציק לרבי יהושע בן חנינא בשאלות מטרידות: התורה הרי מעידה על ארץ ישראל שהיא ארץ אשר לא תחסר כל בה – האם אתה יכול להביא לי מתוצרת הארץ פלפל, פסיון – עוף משובח, וסוג

מדוע מכונות אלו לא נספרו כמנינים אלא לפי השטח אותו הם תפסו – 'בית ארבע כורין'.

לא ראיתי מוזכר בשום מקום

וכלפי כל שלשת ההצעות, שהצד השווה שבהם הוא קיומם של עפרות זהב בבעלותו של כלבא שבוע, מעיר הרד"ל: "ועל כי לא ראיתי מוזכר בשום מקום עוד שהיו נמצאים בארץ ישראל מחצבי זהב וכסף, ונצטרך לדחוק שהיה לו זה (לנקדימון) [לכלבא שבוע] בחוץ לארץ". למרות שתמיד אנו תופסים בדינו את הכלל שכל 'לא שמענו אינו ראייה', הרי שכאן הרד"ל מכוח זה שהוא לא שמע על קיום מחצבי זהב בארץ ישראל הוא מעדיף לדחוק את עצמו ולומר שכלבא שבוע שהיה איש ירושלים מובהק היה לו את עשרו בחוץ לארץ.

נראה שהדבר היה ברור לרד"ל כי לא ייתכן לומר שמרבצי הזהב של כלבא שבוע היו בארץ ישראל, עד כי הוא מעדיף על פני כך את הדוחק המובהק לומר שכלבא שבוע היה רחוק מרכושו הרב.

מדוע הפסוק שותק

בהערה אותה כותב הרד"ל בשולי הגיליון הוא מרחיב את הדיבור כלפי השאלה האם קיימים מחצבי זהב בארץ ישראל, והוא מביא לכך ראיות מעניינות כשהראשונה שבהם היא: "ולא הוזכר בתורה בשבח הארץ כי אם אשר 'אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת' וכן 'ברזל ונחושת מנעלך' ע"ש בפירוש רש"י, ואלמלי היה נמצא בה מחצבי זהב וכסף לא היה שתיק קרא מלשבח בה".

הצורה שבה מציג הרד"ל את שאלתו אינה מאפשרת לתרץ שהפסוק הזכיר שתי דוגמאות מני רבים נוספים הקיימים בארץ ישראל, כי אם אכן היה זהב וכסף בארץ ישראל – הרי שדווקא את מתכות חשובים אלו היה על הפסוק להזכיר. אך עדיין ניתן לומר שהפסוק הזכיר דווקא את מתכות הברזל והנחושת משום הכמות הגדולה הקיימת מהם יותר משאר סוגי המתכות.

גם ייתכן לומר כעין הסברא שהוזכרה מקודם שהזהב הוא מצרך מותרות, כך שגם אם אכן הזהב מצוי בארץ ישראל

שאלה זו עמומה ביותר, ועד כדי כך שהגאון הנודע בבקיאותו הרחבה רבי דוד לוריא – הרד"ל מביחב כותב: "כי לא ראיתי מוזכר בשום מקום עוד שהיו נמצאים בארץ ישראל מחצבי זהב". כך שמעניין לגלות שרבותינו הראשונים חלוקים בעניין זה, זה אומר בכה וזה אומר בכה, וכפי שנפרט בהמשך המאמר.

גנות טוחנין בזהב

התייחסותו של הגאון הרד"ל לשאלה זו באה בניסיונו לפענח פיסקא תמוהה וחסרת פשר בה משתמשים חז"ל בחפצם לתאר את רוב עושרו של כלבא שבוע הנודע (פרקי דרבי אליעזר פ"ב): "אמרו עליו על בן כלבא שבוע: שהיה לו בית ארבע כורין של גנות טוחנין בזהב".

אין צורך להסביר כי אין אנו יודעים מה הכוונה של שבח זה ומה פשר 'גנות טוחנין בזהב' שעל זה אומרים חז"ל שהיה לו לכלבא שבוע בית ארבע כורין של דבר זה. הגאון הרד"ל בהגהותיו על הפרדר"א מתחבט בזה רבות והוא מציע פירושים שונים לטיבם של אותם 'גנות טוחנין בזהב':

הראשון – שהכוונה היא לקרקעות שבהם עפרות זהב, מחצבי זהב כלשון ימינו, ו'טוחנין בזהב' היינו שהיו טוחנין את העפר להוציא מזה את הזהב; והוא מיד מסתייג מפירוש זה מחמת היות הלשון מגומגם, שהרי הטחינה היא עניין נפרד מהגינה בה נמצאת הזהב, ומדוע איפוא המדרש כרכם יחד.

השני – שהגירסא הנכונה היא: 'צומחות בזהב' דהיינו שירקות הגינה היו צומחות בתוך עפרות זהב; ויש להעיר על כך שאם בגינה זו היו מרבצי זהב הרי שאין כל משמעות וחשיבות לירקות הצומחים שם, וקם ליה בדבריה מיניה, כך שההדגשה של 'צמיחה' אינה ברורה לשם מה היא באה (במקום אחר הארכנו בחקר תופעת 'זהב הצומח על העצים' וייתכן להוסיף שלזו הכוונה כאן, ואכ"מ).

השלישי – שהגירסא הנכונה היא 'מנגנות טוחנות בזהב' וההסבר הוא: 'מנגנות היא כלי תחבולות באופנים וגלגלים שהמציאו למלאכת טחינת עפרות הזהב, כעין הנמצאים בדורותינו בזה'; ואם כי זהו פירוש מרתק בחדשנותו לומר שכלבא שבוע היו מכונות שכאלה, עדיין לא ברור

וזה לשון הרמב"ן בבואו לפרש את הבשורה שנתבשרו בני ישראל במעלות הארץ המובטחת "אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִינָה בְּרָזֶל וּמִהֶרְרִיָּה תִּחְצֹב נְחֹשֶׁת": "וטעם אשר אבניה ברזל - כי במקום אשר תחשוב ששם אבנים שם תמצא ברזל, כי מעפרה יוקח. ובשרם כי בארץ ישראל מחצב נחושת וברזל, שהם צורך גדול ליושבי הארץ, ולא תחסר כל בה. אבל מוצא הכסף והזהב איננו חסרון בארץ.

ובתרגום ירושלמי ראיתי, דאבנהא ברירן היך פרזלא וכו', ר"ל שהכתוב משבח הארץ שימצאו בה מחצבים מן אבנים גדולות אבנים יקרות אבני גזית לבנות מהם בתים וחומות ומגדלים, לא כארץ מצרים וארצות רבות שהם שוכני בתי חומר ונעשים ליושביהם קבריהם".

אתה הראת לדעת כי דעת הרמב"ן היא שדווקא נחושת וברזל שהם נצרכים לבני ישראל - הם שיהיו בארץ ישראל, ואילו הזהב והכסף לא יהיו כי העדרם 'איננו חיסרון בארץ'.

היתרונות הדוחים בעליה

ומן הראוי להשלים את דברי הרמב"ן עם דברי רבינו יצחק עראמה בספרו 'עקידת יצחק' (שער עז) המסביר שבארץ ישראל קיימים בדווקא רק אותם הדברים ההכרחיים והנחוצים לאדם, ולא כל דבר מדברי המותרות שסכנתם מרובה להתרחק בהם מהתורה והיראה:

"ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש - הייתכן שתהיה ארץ נושבת זולת הדברים האלה ההכרחיים. אלא שרצה לומר כי ימצאו שם מכל המינים האלה די ספוקם לכדי חיותם המשוער והמוגבל, לא בשפע רב לעשות בו סחורות ולהתעמל בסחורותיהם ולהטריד בעסקיהם, והוא מה שביאר באומרו 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה' שהכוונה העצמית היא לסלק המסכנות ולהסיר חרפת רעב, לא אל היתרונות הדוחים בעליה מעל התורה והיראה האלה".

ואכן שבחה של ארץ ישראל - לדברי הרמב"ן והעקידת יצחק - היא לא רק במה שיש בה אלא גם ובמיוחד במה שאין בה: בארץ ישראל אין מרבצי זהב! וזוהי מעלתה לבל יבוא האדם להתפתות אחרי הממון שאחריתו מי ישורנה.

"אף מחצב הזהב והאבנים טובות ומרגליות היו בארץ ישראל".

צילום הקדמת מחבר ספר "תורת המנחה" (כת"י המבורג. מספר תורת המנחה, הוצאת הר"ב חפץ, צפת תשנ"א)

מחצבי זהב בארץ ישראל, ואף זהו משבחה של ארץ ישראל שהכול מצוי בה!

העדר הזהב אינו חיסרון

הרד"ל עצמו לא היה יכול לראות את הספר מפני שהוא יצא לאור עולם רק בימינו בשנת תשנ"א, ואם כי כתב יד הספר היה ידוע (שהרי רבינו החיד"א מזכיר את הספר בערכו בספר 'שם הגדולים' ומספר כי נהנה ממנו, ואכן בספריו השונים הוא מעתיק ממנו דברי חפץ) הרי שכפי הנראה הרד"ל לא ראה זאת, ודין גרמא שלא ידע מדבריו המפורשים בזה.

מעניין לציין שלמרות שרבינו בעל 'תורת המנחה' שאב רבות מתורתו של רבינו הרמב"ן כידוע להוגים בספרו, הרי שבעניין זה של קיום הזהב בארץ ישראל - חלוקה עליו דעת הרמב"ן הסובר שלא היה קיים זהב בארץ ישראל.

ואף זאת ייפלא, כיצד הרד"ל שכל רז לא הוה אניס ליה לא הזכיר כלום מדברי הרמב"ן הערוכים בנידון זה שבארץ ישראל אין מחצבי זהב; ועד שכתב כי לא שמע על קיום מחצבי זהב בארץ ישראל היה לו לכתוב כי דברי הרמב"ן ברור מללו כי אין זהב בארץ ישראל.

משי יקר. ועלתה בידו של רבי יהושע להביא זאת לקיסר הרשע.

טוען הרד"ל שמוכרח איפוא מדברי המדרש כי היה קיים זהב בארץ ישראל, שהרי אדריינוס הרשע ביקש לקנטר את רבי יהושע על כך שלא כל דבר קיים בארץ ישראל, ואם אכן לא היה בארץ ישראל מן הזהב - היה לו לבקש ממנו שיביא לו זהב. אלא בוודאי ששניהם ידעו שמעט זהב עדיין יש בארץ ישראל.

והשוה גם לדברי הגמרא במסכת ברכות (דף לו ב): "וללמדך שאין ארץ ישראל חסרה כלום, שנאמר 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה'".

ולפיכך מסקנת הרד"ל היא שאכן יש בארץ ישראל גם מחצבי זהב אלא שהכמות של הזהב בהם היא מועטת. אולם למרות מסקנתו זו הוא מעדיף לפרש את הגנות טוחנין בזהב' באופנים אחרים שאין בהם אמירה שיש זהב בארץ ישראל: או שהגירסא היא 'קירות טוחות בזהב' והכוונה היא שהיה לו ארמון ענק של ארבעה כורין שקירותיו מצופים בזהב, או שהגירסא היא 'גנזיות טמונות בזהב' ופירושו שהאוצר שלו הכיל גודל של ארבעה קבין.

כי אף מחצב הזהב

אם כי אכן הרד"ל מעיד על עצמו: "כי לא ראיתי מוזכר בשום מקום עוד שהיו נמצאים בארץ ישראל מחצבי זהב וכסף" הרי שבימינו כבר זכינו לראות דברים מפורשים יוצאים מפי אחד מרבתינו הראשונים - רבינו יעקב בן רבי חננאל סקילי, מחכמי ספרד בסוף המאה ה"ד, ומתלמידיו החשובים של רבינו הרשב"א - כי בארץ ישראל קיימים מחצבי זהב!

בחיבורו 'תורת המנחה' (המכיל את דרשותיו שנאמרו ביום השבת לעת המנחה, ומכאן שמו 'תורת המנחה', ושם בפרשת עקב - דרשה סח) מאריך רבינו בשבחה של ארץ ישראל ובמעלותיה הרבים, ובין הדברים הוא כותב: "ומהרריה תחצוב נחושת ולא הנחושת בלבד נמצא בה, כי אף מחצב הזהב והאבנים טובות ומרגליות היו בארץ ישראל דכתיב (איוב כח ו): 'מקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו' ופסוק זה על ארץ ישראל נאמר". דברים ברורים וחד משמעיים: קיימים

תשובתו של הגר"י אייבשיץ

וראה זה חדש אשר מצאנו לרבינו יהונתן אייבשיץ המספר על אחד מחכמי האומות שהתווכח עימו ולגלג עליו בעניין זה שבארץ ישראל אין מרבצי זהב, והוא השיב לו עם אותו הרעיון המובא ברמב"ן ובעקידת יצחק, כי אדרבה העדר הזהב בארץ ישראל הוא זה שיביא את תושביה לחיים טובים ומאושרים.

את הדברים כותב רבי יהונתן אייבשיץ בספרו 'תפארת יהונתן' (פרשת עקב) על דברי הפסוק הנזכר: "אַרְץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכָּנֹת תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחָסֵר כָּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִינָה בְרָזַל וּמִהָרְרָה תִּחְצֹב נְחֹשֶׁת", אותם הוא מסביר: "היינו כי שארי הארצות לפעמים יקרה להם שנת בצורת, רק הם חיים כי אצרו התבואה בערי מסכנות ואז יפתחו לכלכל, אבל בארץ ישראל אינו צריך מסכנות כי תמיד ברכ' ה' לברכם. ומכל מקום אין בו זהב וכסף ואבני סוגלה, ושלמה הוצרך לאניות אופיר לזהב וכסף, ומהררי ארץ ישראל לא תחצוב רק נחושת וברזל שהוא צורך העולם לכלי תשישי, וזהו שאין הריבוי צורך לאדם והם רק למותרות".

ואגב אורחא מספר לנו רבי יהונתן אייבשיץ על עימות שנתקיים בינו לבין אחד מחכמי האומות בעניין זה, תוך כדי שהוא מפרט את חילופי הדברים שהיו ביניהם: "והנה התווכח עמי אחד מחכמי האומות: מה זה דמצאנו כתוב בספריכם דדי הסיפוק, היינו פת וקיתון של מים הם דבר שהם מקיימין את האדם ואמרתם שיש בזה רמז בתורה ששיבח ארץ ישראל ארץ נחלי מים וארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם. ולגלג על זה דמה שבח יש בזה כי מצינו בטבעים כמה דברים הטובים לאדם לקיים בריאתו, ואלו השבחים הם גרועים מכולם.

וגם כיוון שהכסף והזהב הוא דבר המעמיד את האדם למה לא נמצאו בארץ ישראל הרים שחוצבין ממנו זהב וכסף".

וענהו רבי יהונתן בתשובה כהלכה, בדברים של טעם: "והשבתי לו דשלמה המלך אמר 'אוהב כסף לא ישבע כסף' וכן אדם רודף אחר המותרות להשיג הון רב מה דלא יועיל ולא יגיע כל ימיו להשיג כל חמדתו, וסייג לדבר זה הוא השמח בחלקו מבלתי לרדוף אחרי המותרות לשמוח בחלקו בפת ובקיתון של מים, וזה רמזה

אלא שרצה לומר
כי ימצאו שם מכל
המינים האלה דיי
ספוקם לכדי חיותם
המשוער והמוגבל,
לא בשפע רב לעשות
בו סחורות ולהתעמל
בסחורותיהם
ולהטריד בעסקיהם

(עקידת יצחק)

בתורתנו וזהו שמקיימין את העולם וזולת זה המתאווה לדברים אחרים אחרים ולא ישיגם ויבחר מחנק נפשו ויפול בדאגה וירד שחת ולכך לא מצאנו משבח ארץ ישראל ברוב זהב וכסף רק בדגן ובפירות המקיימין את האדם בבריאתו".

רבינו יהונתן אייבשיץ זיע"א

להתרחק מן המותרות

זהו איפוא הרעיון המצוי ברמב"ן בקיצור ובעקידת יצחק בהרחבה, אלא שאם העקידת יצחק רק כתב כי ריבוי הממון יכול להרחיק את האדם מדרך התורה והיראה, בא רבי יהונתן אייבשיץ ומסביר כי הרודף אחר הממון גם חייו הגשמיים מעטים ורעים הם.

ודבר נאה ומתקבל לפרש עם רעיון זה ולתת את קושיית המפרשים על כך שהפסוק הכניס את עניין זה שארץ ישראל היא ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת בתוך עניין לא לו, שהרי המקרא מדבר שם על אכילת לחם ולאחר מכן הוא כותב את חובת ברכת המזון, וכיצד איפוא מתקשר הברזל והנחושת באמצע עניין זה, וכבר עמדו על כך המפרשים.

אלא באה התורה ללמדנו כאן מוסר השכל נאה שלעת בוא האדם לקבוע את סעודתו יש לו לדעת כי חובה עליו להתרחק מן המותרות המזיקים בגשמיות וברוחניות, וזה מרמזת לנו התורה כשהיא כותבת בדיוק כאן שארץ ישראל היא ארץ אשר לא תחסר כל בה, אלא שיש בה ברזל ונחושת ואילו זהב אין בה מפני שאין מקום למותרות כאלו בארץ ישראל, ומזה ייקח האדם וייתן אל ליבו גם לאכילתו להתנזר מן המותרות.

סיכום מחלוקת הראשונים

נמצאנו למדים ששאלת קיום מרבצי זהב בארץ ישראל תלויה במחלוקת רבותינו הראשונים אותה הבאנו בהרחבה, שלדעת בעל 'תורת המנחה' קיים זהב בארץ ישראל, ואילו הרמב"ן סובר כי אין זהב בנמצא בארץ ישראל. ואף ראינו שבימי הרה"ק רבי יהונתן אייבשיץ היה הדבר ידוע בעולם ומפורסם בפי כל כי בארץ ישראל אין הרים שחוצבים מהם זהב.

אלא שנראה לומר שאף הרמב"ן יודה שמעט זהב עדיין ניתן למצוא בארץ ישראל, וזאת מכוח הראיה שהביא הרד"ל מאותו מעשה עם אדריינוס הקיסר, שמכלל זה שהוא לא קנטרו על הזהב מוכח שמעט זהב היה בודאי מצוי בארץ ישראל.

וכלפי זה יש מן הנכון לציין שלדעת

אבק הסלעים לעיניים והוא סותם את דרכי הנשימה.

ולא זו אף זו, מכרות הזהב גבו ועדיין גובות מחיר יקר ביותר של חיי אדם במפולות הסלעים הנוראות המתרחשות שם חדשים לבקרים, ושם תהא קבורתם של אלפי עלובי החיים העובדים בפרך במכרות אלו.

כך שעל דברי ההסבר אותם הבאנו לעיל לסיבות מדוע אין מצוי זהב בארץ ישראל, ניתן להוסיף השערה לפיה רצה הקב"ה לזכות את ישראל ולהצילם מסכנות איומות אלו האורבות במכרות הזהב, ובפרט שבגלויות השונות – שלטו בארצנו הקדושה אומות העולם חסרי הלב והרחמים, שאילו היו קיימים מכרות שכאלה היו בוודאי מסכנים את שלום אחינו בני ישראל וכופים אותם לעבוד בזה, ולא טמן באוצרות האדמה שבארץ ישראל את מרבצי הזהב, ובכך ניצלנו מצרה זו ושלום על ישראל.

סיכומו של דבר הוא: לדעת הרמב"ן אין ולא היה זהב בארץ ישראל, ואף יעלה ביד מי למצוא זהב הרי שאלו כמויות קטנות ולא משמעותיות. ואילו לדעת בעל 'תורת המנחה' קיימים בארץ מרבצי זהב בדומה לברזל ולנחושת, מה שמשאיר את האופציה למצוא זהב בארץ ישראל פתוחה לכל מאן דבעי. ■

עמקי הערבה. האם שם אכן קיים זהב?

זהב ארץ ישראל.
אך מאידך גיסא יש להתפלא על רבינו בעל 'תורת המנחה' שבנה את קביעתו על קיום זהב בארץ ישראל על בסיס דברי הפסוק בספר איוב (כח ו): **"מְקוֹם סִפְרֵי אֲבִינִי וְעִפְרַת זָהָב לוֹ"** כשהוא מניח בוודאות שפסוק זה נאמר על ארץ ישראל. וממיעוט בקיאותי לא מצאתי לרבינו אח בזה שיפרש את פסוק זה על ארץ ישראל, ודומני שמהפסוק שלאחריו המתאר את תעלומת אותו מקום נידח בהגדרה: **"נִתִּיב לֹא יָדְעוּ עֵיט וְלֹא שִׁזְפְּתוּ עֵינֵי אִיָּה"** לא נראה כי הכוונה לארץ ישראל.

הצרות של העשירים בזהב

נקודה מעניינת נוספת הראויה לציון כלפי הדיון האם היה קיים זהב בארץ ישראל לנוכח ההבטחה שלא יחסר כל בארץ ישראל, היא העובדה כי מרבצי הזהב הגדולים ביותר קיימים באפריקה הדרומית, וצא ולמד מכך שכיום המקור העיקרי של הזהב בעולם (כשני שלישים) הוא בדרום אפריקה.

והמציאות היא זו שלמרות עושרה הטבעי של המדינה היא מהמדינות הנחשלות ביותר עלי תבל. ויש מההיסטוריונים הטוענים שדווקא מפני הזהב הנמצא בה – דואגים השלטונות למנוע מהם כל השכלה, כדי לשאוב מהאוכלוסייה הנבערת כוח עבודה זול וממושע.

כך שניתן לראות בחוש כי שפע הזהב לא הביא כל תקווה ואושר לבני המקום שבו הוא קיים בטבע, ואדרבה רק נזק היה בעטיו.

עוד חשוב לדעת כי הפקת הזהב מהמכרות מביאה להתפרצות מחלת הסיליקוזיס, מחלה הנובעת מהצטברות הזהב בריאות, והיא חשוכת מרפא. בכריית הזהב נדבק

החוקרים נמצאו בארץ ישראל בעבר הרחוק מרבצי זהב, וזאת באיזור עמק הערבה הדרומי – בתוך סלעי הקוורץ שבנחלים המצויים דרומית למכרות הנחושת בתמנע, החוקרים אף מציינים כי הזהב הופק בטכניקה מיוחדת של טחינה באבני רחיים ושימוש במתכת הכספית הממיס את הזהב; ובחימום התמיסה, הייתה הכספית מתאדה והזהב נשאר. במידה שיש לסמוך על 'חכמה בגויים' זו נראה כי זהב בקנה מידה נרחב – ודאי שלא היה בארץ ישראל, וזאת בהתאם לדברי הרמב"ן; אולם בכל זאת – מעט זהב עדיין היה ניתן למצוא בארץ ישראל, לבל יחסר המזג מארץ זו אשר לא תחסר כל בה.

השאלה בראי הפסוקים

ואם כי אין ראייה לדבר זכר לדבר יש להביא כדמות ראייה לדעת רבינו בעל 'תורת המנחה' על קיום זהב בארץ ישראל, מכך שנכון אמנם שהפסוק לא כותב במפורש שמשבחי ארץ ישראל הוא שיהיה בזה זהב, אולם כשהפסוק שם מתריע בבני ישראל שלא ישכחו את שם ה' כבר כן מוזכר קיומו של הזהב (דברים פרק ח יא-יג): **"הַשֹּׁמֵר לֹךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ... פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעַת וּבָתִּים טִבִּים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת. וּבִקְרַךְ וְצִאֲנֶךָ יִרְבֶּיךָ וְכִסְף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ"**, ונראה שהזהב היה נפוץ בארץ ישראל.

עוד זאת יצוין שעל הפסוק (בראשית ב יב): **"וְזָהָב הָאָרֶץ הָיָה טוֹב שֶׁם הַבְּדֵלָח וְאֶרֶץ הַשֹּׁהַם"** דורשים חז"ל במדרש (בראשית רבה טז ד): **"וזהב הארץ ההיא טוב – מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל"**, ונראה שהבינו שהכוונה ב'הארץ ההיא' זה על ארץ ישראל, והפסוק מהלל את

בבית שלך,
אתה מעוניין לקרוא את הדברים המעניינים אותך.
לבית שלך,
אתה רוצה שיכנסו חומרים בעלי תוכן תורני איכותי.

גריןפול

אסופות

זה מגיע לך, לבית שלך.

וגליין 'אסופות'
אצלך בתיבת הדואר **5**

ועכשיו מתנה לכל מצטרף!

לוח המוקצה
אינדקס מפורט על הלכות מוקצה
או

עדות ליוסף
שיעורי מרן הגר"ד לייבאוויץ זצוק"ל

ועוד מגוון ספרים לבחירה

רבים הצטרפו לתכנית המנויים

טלפון: 050-4111773 פקס: 02-5605830

ירחון מאסף לתורה והלכה, מחקר וספרות

אסופות